

Анна Василівна МЕЛАНЧУК,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права,
anna_melan4uk@mail.ru

УДК 347.965 (470+477)

ПРАВОВИЙ СТАТУС ОРГАНІВ АДВОКАТСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ У РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ ЗА СУДОВОЮ РЕФОРМОЮ 1864 РОКУ ТА СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Містить комплексне дослідження, багатоаспектне порівняння й аналіз правового статусу органів адвокатського самоврядування у Російській імперії за Судовою реформою 1864 року і сучасній Україні. Питання про необхідність створення особливих органів, які забезпечували б надійність та міць внутрішньої організації, а також гарантували б добросовісність членів адвокатської корпорації, постало ще під час проведення реформ 1864 року. Українській адвокатурі поняття «самоврядування» знайоме з моменту виникнення цього інституту, хоч воно за всіх часів не було абсолютним. І лише чинний Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» уперше за всю історію існування адвокатської корпорації дає визначення поняття «адвокатське самоврядування». Проаналізовано порядок діяльності рад та загальних зборів присяжних повірених за Судовими статутами та органів адвокатського самоврядування згідно з положеннями Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність», виявлено подібності та відмінності в правовому регулюванні їх утворення та діяльності. Проведене дослідження та порівняння необхідне, оскільки воно має не лише історико-теоретичний, але й практичний характер.

Ключові слова: адвокат, присяжний повірений, рада присяжних повірених, орган адвокатського самоврядування, Судові статuti.

Адвокатське самоврядування можна визначити як один із загальних принципів діяльності адвокатури, який полягає у самостійному вирішенні адвокатами питань, що стосуються організації та діяльності адвокатури. Можливість саморегуляції, самостійного підтримання внутрішнього порядку можна назвати основним показником незалежності адвокатури, адже лише за умови забезпечення реалізації права самостійно приймати рішення з питань, що безпосередньо стосуються її організації та діяльності, адвокатура зможе ефективно виконувати покладені на неї функції, будучи захищеною від стороннього впливу.

У Російській імперії за Судовою реформою 1864 року досить часто видавалися наукові праці, присвячені історії виникнення адвокатури, її розвитку, взаємодії з громадськістю та державою. У Російській імперії до 1917 року теоретичні питання, пов'язані з організацією, створенням і функціонуванням присяжної адвокатури, питання її самоврядування вивчалися в працях С. А. Андрієвського, К. К. Арсен'єва, Є. Б. Васьковського, І. В. Гессена, Г. А. Джаншієва, Б. А. Кістяківського, А. Ф. Коні, І. Я. Фойницького та інших. Прикладні питання сучасного розвитку адвокатури досліджуються у працях Д. П. Фіолєвського, Т. В. Варфоломєєвої, С. Я. Фурси, А. А. Геворгіза, В. О. Попелюшка та інших.

Метою статті є комплексне дослідження, багатоаспектне порівняння й аналіз правового статусу органів адвокатського самоврядування у Російській імперії за Судовою реформою 1864 року і сучасній Україні, виявлення подібності та відмінності в правовому регулюванні цього питання.

Як зазначив дореволюційний дослідник О. Лохвицький, адвокати об'єднуються з однією метою — берегти гідність своєї професії, підтримувати єдність розуміння закону, спостерігати, щоб ніхто з них не зраджував обов'язку та честі, виживати негідних, карати нестійких та недбалих, надавати безоплатну допомогу бідним. Такого роду корпорації є не тільки корисними, але й необхідними: тут люди групуються за єдністю занять. І мета об'єднання — моральне підняття професії [1].

Питання про необхідність створення особливих органів, які забезпечували б надійність та міць внутрішньої організації, а також гарантували б добросовісність членів адвокатської корпорації, постало ще під час проведення реформ 1864 року.

У процесі реформ пропонувалося встановити нагляд за станом адвокатів з боку суду. Проте доцільність цієї пропозиції викликала сумніви. Якщо підпорядкувати адвокатуру суду на тій основі, що вона є елементом судової організації, то необхідно було б вимагати підпорядкування йому й прокуратури. Проте влада суду над адвокатами мала бути не більшою, ніж над прокуратурою.

Укладачі Статутів 1864 року визнали за необхідне створення на регіональному рівні рад присяжних повірених, «які, не обмежуючи присяжних повірених у необхідній для захисту їх довірительних самостійності, разом із тим сприяли б швидкому й дієвому відмежуванню

приватних осіб від утиснених повірених, служили б засобом впровадження і підтримки між повіреними, почуття правди, честі та усвідомлення моральної відповідальності перед урядом та суспільством» [2, с. 13]. Разом із тим ситуація, що склалася після прийняття і введення в дію Статутів, ще не дозволяла вважати інститут присяжних повірених незалежною корпорацією. Це обумовлювалося змістом ст. 378 Урядження судових установ: «Де немає ради присяжних повірених чи його відділення, там її права і обов'язки належали окружному суду» [3, с. 73–74]. Тому часто такий нагляд здійснювали суди. Як справедливо у зв'язку із цим зазначав А. Бойков, «не потрібно з ностальгією переоцінювати правовий статус дореволюційної російської адвокатури. Її самостійність та незалежність від державної влади були досить умовними» [4, с. 276, 291].

Відповідно до положень Урядження судових установ (УСУ) органами адвокатського самоврядування (ОАС) можна було вважати ради та загальні збори присяжних повірених. Статтею 366 УСУ було передбачено: «Якщо в місті, де немає судової палати і проживає більше десяти присяжних повірених, то вони можуть (із дозволу ради присяжних повірених, яка діє при місцевій Судовій палаті) обрати зі свого складу відділення ради при окружному суді» [5, с. 71–72]. Перше відділення ради було відкрито при Новочеркаській Судовій палаті області війська Донського в 1877 року [6, с. 42].

Якщо згадати про так званих приватних повірених, то вони не були об'єднаними. Не відбулось об'єднання адвокатів і в загальнодержавному вимірі [7, с. 46]. Лише у пореформений період, починаючи з 1890 року, почала розвиватися колективна форма діяльності адвокатури у вигляді юридичних консультацій.

Українській адвокатурі поняття самоврядування знайоме з часу виникнення цього інституту в період судової реформи 1864 року, хоч воно за всіх часів не було абсолютним. Не слід забувати, що й у радянський період також існували елементи саморегуляції адвокатури, хоча вона не була юридично єдиним інститутом. Наприклад, у Конституції УРСР 1978 року зазначалося, що для надання правової допомоги діють колегії адвокатів. І хоча термін «самоврядування» тоді не вживався, колегіям надавалися права і створювалися певні умови для внутрішньої саморегуляції. Але водночас мали місце жорсткий контроль і втручання з боку не лише держави, а передусім партійних структур, шляхом так званого «загального керівництва» колегіями адвокатів [8, с. 8].

Отже, на час здобуття Україною державної незалежності не існувало навіть зародків адвокатського самоврядування, і в цьому аспекті українська адвокатура явно поступалася адвокатури часів Урядження 1864 року. Положення щодо створення адвокатських об'єднань, передбачені ст. 4 Закону України «Про адвокатуру» від 19 грудня 1992 р., не були конкретизованими. При вирішенні цих питань превалювали регіональні і групові інтереси різних прошарків серед адвокатів. До останнього часу в Україні існували декілька адвокатських об'єднань, кожне з яких намагалось видати себе за єдину можливу форму адвокатської діяльності. Вони проводили з'їзди та інші контрпродуктивні

заходи, які нагадували конфлікти козацької старшини часів т.зв. «Чорної ради» [9, с. 3].

Із прийняттям Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» організацію адвокатури було докорінно змінено. У першу чергу це стосується справжніх органів адвокатського самоврядування. Чинний Закон уперше за всю історію існування адвокатської корпорації дає визначення поняття «адвокатське самоврядування» і наголошує на тому, що це гарантоване державою право адвокатів самостійно вирішувати питання організації та діяльності адвокатури в порядку, встановленому Законом про адвокатуру та адвокатську діяльність [10].

В. Долежан і Ю. Полянський правильно звернули увагу на те, що основною передумовою самоврядування в адвокатурі слід вважати саме наявність об'єднаного начала. Не можна говорити про якесь самоврядування, якщо люди однієї професії з певними спільними інтересами організаційно роз'єднані, на них не поширюються якісь єдині стандарти професійної поведінки і вони не рахуються з відповідними нормами і правилами, які їх не влаштовують [7, с. 48].

Відповідно до ч. 1 ст. 43 Закону «Адвокатське самоврядування ґрунтується на принципах виборності, гласності, обов'язковості для виконання адвокатами рішень органів адвокатського самоврядування, підзвітності, заборони втручання органів адвокатського самоврядування у професійну діяльність адвокатури». Обґрунтованість включення до переліку останнього принципу викликає сумніви. І справді, як можна стверджувати про неприпустимість втручання самоврядних органів у професійну діяльність адвоката, поведінка якого може стати предметом обговорення КДКА, якщо відповідно до цієї норми адвокати зобов'язані виконувати рішення ОАС. Вважаємо, що відповідне положення потрібно виключити із тексту Закону.

На підтримку позиції В. Долежана і Ю. Полянського пропонується також доповнити перелік закріплених у ч. 1 ст. 43 Закону принципів адвокатського самоврядування такими: прийняття управлінських рішень з волі більшості при обов'язковому урахуванні думки меншості, відповідальність органів і посадових осіб органів адвокатського самоврядування перед усім адвокатським співтовариством і регіональними об'єднаннями адвокатів [7, с. 48].

Сучасне законодавство у принципі відкинуло будь-які форми контролю державних органів за діяльністю адвокатури, що цілком відповідає демократичним засадам її функціонування. Проте в окремих випадках певні контрольні функції виконує суд, а саме — у двох випадках:

а) шляхом застосування санкцій до адвокатів за порушення процесуальних норм з їх боку в ході судового розгляду;

б) при розгляді скарг на рішення КДКА щодо адвокатів.

Як специфічну форму контролю держави за діяльністю адвокатури можна розглядати проведення кримінального провадження щодо адвокатів, які вчиняють кримінальні правопорушення при здійсненні своїх повноважень, з додержанням спеціальних гарантій для адвокатів, передбачених процесуальним законодавством.

УСУ детально закріплювали процедуру формування складу РПП (ст.ст. 357–365 УСУ). Присяжні повірені приписувались до Судової палати

й утворювали при кожній палаті особливу колегію; і якщо кількість членів колегії була не менша двадцяти, то вони набували право клопотання до палати про надання дозволу обрати раду. Палата призначала одного зі своїх членів для головування на загальних зборах присяжних повірених при виборі членів ради. Кількість членів ради відповідно до рішення загальних зборів була не меншою п'яти і не більшою п'ятнадцяти осіб. Список членів ради передавався прокурору Судової палати та публікувався для загального відома (ст.ст. 357–363 УСУ) [11, с. 324–325]. Хоча Статути й надали присяжним повіреним право самостійно обирати зі свого складу орган самоврядування, але після цього встановили нагляд за ними з боку прокурора, що немислимо собі уявити в сучасну епоху.

Згідно зі ст. 364 УСУ рада оновлювалася щороку, щоб члени РПП не стали свавільними розпорядниками у справах стану, оскільки їм ввірялася досить широка влада і потрібно було уникнути зловживань. Перед виборами членів РПП до відома загальних зборів подавався звіт про діяльність ради за минулий судовий рік. Якщо для переобрання РПП на загальні збори прибувало менше половини складу ради, збори вважалися такими, що не відбулися, і голова ради повідомляв повістками всіх присяжних повірених, що у разі неприбуття їх у визначений строк для виборів, РПП залишиться у попередньому складі без будь-яких змін. У разі повторного нез'явлення у новий строк хоча б половини присяжних повірених, вибори не проводились і склад ради залишався незмінним, про що публікувалося для загального відома. Тобто склад ради тривалий час міг залишатися взагалі без змін. Лише в 1868 року було одночасно обрано п'ять нових членів, тобто змінено більшість Санкт-Петербурзької РПП [12, с. 73]. Звертаючись до норм чинного Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність, питання про строк перебування на посаді голови та членів ОАС вирішується категорично: одна й та сама особа не може бути головою або членом ОАС більше ніж два строки підряд, і ніяких відступів від цих правил не допускається.

Першу РПП було створено 2 травня 1866 р. у Санкт-Петербурзі. У тому ж самому році було створено Московську РПП, і 6 травня 1874 р. розпочалася діяльність Харківської РПП [13, с. 61].

Рада здійснювала нагляд за точним виконанням присяжними повіреними своїх обов'язків, додержання ними положень закону, встановлених правил та інших вимог в інтересах довірителя [13, с. 90], захищала інтереси адвокатського стану перед владою, оберігала репутацію стану, розвивала сильні та знешкоджувала слабкі сторони самоврядності.

Судові статuti 1864 року наділили РПП широкими повноваженнями, які можна розділити на дві групи: управлінські та юрисдикційні.

До управлінських належали:

- 1) розгляд клопотань осіб щодо приписки до числа присяжних повірених (по суті це надання права на здійснення адвокатської діяльності) або виходу із цього звання;
- 2) здійснення нагляду за точним виконанням повіреними положень закону, встановлених правил і взятих на себе зобов'язань;
- 3) почергове призначення присяжних повірених для «безоплатного ходіння» у справах осіб, які користувалися на суді правом бідності;

4) видача присяжним повіреним свідоцтв для підтвердження, що вони не піддавались осуду ради;

5) почергове призначення повірених для клопотання у справах осіб, які звернулись до РПП із проханням про призначення саме їх. Це правило стосувалось осіб, які не користувалися правом бідності, але не мали можливості прибути особисто до суду, або які не встигли домовитись із місцевими присяжними повіреними щодо їх представництва в суді;

6) визначення розміру винагороди повіреному в межах такси у випадку виникнення суперечки між ним та клієнтом;

7) розподіл між присяжними повіреними відсоткового збору, встановленого ст. 398 УСУ [13, с. 176–177].

До юрисдикційних (дисциплінарних) повноважень належав розгляд скарг на діяння присяжних повірених та накладення на них дисциплінарних стягнень як з власної ініціативи ради, так і за скаргами, що надходять до неї (ст. 367 УСУ) [3, с. 73].

Прогресивним було розширення прав ради нормативно регулювати діяльність присяжних повірених шляхом видання обов'язкових до виконання правил, які закріплювались у рішеннях РПП. Тому в роботі РПП визначились дві лінії: з одного боку — встановлення загальних правил, що мали обов'язкове значення для повірених, створення низки станових установ, визначення загальних умов їх діяльності; з іншого — практичне втілення в життя встановлених радою правил [14, с. 121].

Аналізуючи завдання та повноваження РПП, можна зробити висновок, що вони багато в чому схожі із завданнями та повноваженнями нинішніх ОАС (прийняття до адвокатського стану, дисциплінарна влада над адвокатами; підтримання високого професійного рівня адвокатів; забезпечення незалежності адвокатів, захист від втручання у здійснення адвокатської діяльності тощо). І це не дивно, адже при прийнятті Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» було запозичено все найкраще з нормативного регулювання діяльності адвокатури у світі, у тому числі у дореволюційний період її розвитку.

У 70–80-х рр. уряд у законодавчому порядку почав проводити політику утиску прав адвокатури. Внаслідок цього у грудні 1874 р. було прийнято Найвище повеління про тимчасове зупинення створення РПП і припинення дій існуючих та передачу їх функцій окружним судам, тому що «вже утворені ради не виправдали покладеного на них завдання здійснення нагляду за охороною гідності та явної чистоти в діях осіб, що належать до цього стану». Зрозуміло, що веління про зупинення утворення РПП обмежувало незалежність адвокатури, спотворювало принципи її організації [13, с. 35–36].

У результаті функції РПП було передано окружним судам. Передачу нагляду за присяжними повіреними судам І. Фойницький охарактеризував так: «Крок цей вельми прикрій, оскільки суду, який обтяжений своїми повноваженнями, нагляд за присяжними повіреними і захист гідності цього інституту є набагато складнішим, ніж для ради ... він в основі порушує незалежність адвокатури і затримує її природний розвиток» [15, с. 447].

Зрозуміло, що царська влада не могла весь час лише обмежувати адвокатуру (це призвело б до її скасування і скомпроментувало б верховну

владу перед громадською думкою країни і світу). Інколи, лише в окремих випадках, вона робила жести або навіть кроки назустріч адвокатури. Найважливіший із них було зроблено напередодні революції 1905 року. У той час поряд із кризою «низів» Росія переживала наростаючу кризу «верхів». Після того, як 15 липня 1904 р. бомбою есера Є. Сазонова було вбито Міністра внутрішніх справ В. Плеве, новий Міністр князь П. Святополк-Мірський пом'якшив репресивно-охоронний курс уряду і, прагнучи залучити на сторону царизму буржуазну опозицію, заговорив про «взаємну довіру», обіцяв реформи. У цій обстановці, як висловлювалася тоді ліберальна преса, «епохи довіри» царизм уперше після 1874 року відкрив нові РПП у доповнення до перших трьох (Петербурзької, Московської, Харківської). Зокрема, 21 червня 1904 р. було відкрито Новочеркаську РПП, 10 листопада — Казанську, Одеську, Саратовську ради, 24 листопада — Іркутську й Омську ради [16, с. 21].

Розглядаючи питання про правове регулювання порядку створення, компетенції РПП і порівнюючи правове регулювання за Статутами 1864 року і в теперішній час, необхідно зазначити, що безперечною заслугою сучасного законодавчого регулювання організації адвокатури є створення Національної асоціації адвокатів України (НААУ), членами якої є усі адвокати.

Створення єдиної організації — суб'єкта публічного права — НААУ можна назвати проривом у регулюванні адвокатської діяльності, яка є гарантом забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування. У період реформування інституту адвокатури в незалежній Україні існувала численна кількість противників обов'язкового членства у створеній у межах держави асоціації адвокатів, наголошувалось на тому, що це є примушуванням до об'єднання. Слід зазначити, що ні про який примус тут не йдеться, адже особа, яка прагне стати адвокатом, бере на себе певні професійні обов'язки, бажає дотримуватися правил, що існують в адвокатському співтоваристві, визнає за його органами право контролювати додержання ним законів і правил адвокатської етики. Адвокатура без об'єднання і створення єдиної професійної організації була б нездатною стати сильною правозахисною інституцією і виконувати відповідні завдання, покладені на неї Конституцією України.

У цілому в чинному Законі досить повно закріплено статус НААУ як недержавної некомерційної професійної організації, яка створюється для забезпечення реалізації завдань адвокатського самоврядування.

У зв'язку із цим, ректору Академії адвокатури України Т. Варфоломеевій було поставлено запитання: «Чи обґрунтовані побоювання адвокатів про те, що НААУ стане «Міністерством адвокатури»? На це Т. Варфоломеева заперечила, що «в Європі існують професійні організації адвокатів з широкими повноваженнями, які сприяють адвокатам у їхній професійній діяльності, захищають права адвокатів», і це нікого там не дратує [17, с. 5].

На нашу думку, головним завданням створення НААУ є вироблення єдиних стандартів адвокатської діяльності, єдиних підходів з боку адвокатів при виконанні ними професійних обов'язків, що сприятиме додержанню в їх діяльності принципів верховенства права і законності, запобіганню негативним явищам в адвокатському середовищі.

Вищим органом адвокатського самоврядування в регіоні є конференція адвокатів регіону. Відповідно до ч. 5 ст. 47 Закону до компетенції конференцій адвокатів належить, в основному вирішення кадрових питань, а також затвердження штатного розпису і кошторису ради адвокатів і КДКА, розгляд і затвердження їх звітів.

Вважаємо, що до компетенції конференції потрібно також віднести розгляд актуальних питань діяльності адвокатури в цілому і прийняття із цього приводу рекомендацій з'їзду адвокатів України (ЗАУ) і Ради адвокатів України (РАУ).

У період між конференціями адвокатів регіону функції адвокатського самоврядування виконує рада адвокатів регіону, яка підконтрольна та підзвітна конференції адвокатів регіону. Кількість членів ради визначається конференцією [10].

Що ж до ЗАУ, то він є вищим ОАС України. У Законі про адвокатуру уперше врегульовано періодичність та порядок скликання з'їзду. Але серйозні проблеми виникають із формуванням складу ЗАУ, який в основному складається з адвокатів від окремих регіонів. Відповідно до п. 2 ч. 4 ст. 55 Закону визначення квоти представництва, порядок висунування та обрання делегатів регіональних конференцій покладено на РАУ.

З'їзд, який відбувся 26–27 квітня 2014 р. в Одесі, мав екстраординарний характер у житті адвокатського співтовариства та запам'ятовується на роки. 28 лютого 2014 р. на вимогу групи адвокатів і при підтримці осіб, які назвали себе «Правим сектором», РАУ прийняла рішення про скликання позачергового з'їзду, хоча Закон про адвокатуру та адвокатську діяльність не оперує таким поняттям, як «позачерговий з'їзд». Але все ж таки цей з'їзд відбувся. На порядку денному стояло багато важливих питань. Серед них — обрання за квотою з'їзду адвокатів трьох членів Вищої ради юстиції України, обговорення питання про зміни до Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» й інші питання. Відповідно до п. 1 ч. 4 ст. 55 Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність РАУ становить порядок денний, забезпечує скликання та проведення ЗАУ. Спираючись на цю норму, РАУ сформувала порядок денний ЗАУ без можливості внесення до нього змін безпосередньо на самому з'їзді, що було підтверджено, коли делегати пропонували головуючому внести додаткові питання до порядку денного, які ним не були сприйняті. У майбутньому вважаємо за необхідне п. 1 ч. 4 ст. 55 викласти у новій редакції: «1) складає порядок денний із можливим наступним внесенням змін до нього безпосередньо на з'їзді адвокатів України, забезпечує скликання та проведення з'їзду адвокатів України».

Двадцятидвохгодинний безперервний ЗАУ відбувався в напруженій обстановці. Не обійшлося без суперечок, і навіть бійок. Але все ж таки 27 квітня 2014 р. о 4 год. ранку відбулося таємне голосування за обрання трьох членів до Вищої ради юстиції України. Хоча на порушення ст.ст. 10, 11 Закону про Вищу раду юстиції до бюлетеню кандидати були включені списком, а не окремими бюлетенями. Можна із сумом констатувати, що до повного подолання анархістських проявів у адвокатському середовищі необхідно докласти ще чимало зусиль.

Залишається сподіватися, що більше таких з'їздів не повториться. Оскільки потрібно пам'ятати, що рішення з'їздів, на яких норми законодавства грубо порушуються, можуть бути скасовані в судовому порядку, а відтак функціонування адвокатського самоврядування взагалі буде заблоковано та змусить державу взяти на себе додаткові управлінські функції. І дійсно, обрання з'їздом членів Вищої ради юстиції було скасовано судом.

Потрібно також розробити і затвердити порядок обрання делегатами адвокатів безпосередньо в регіонах, що найтяжче буде зробити у великих за кількістю адвокатів областях, де можливі труднощі із забезпеченням збору всіх адвокатів в одному приміщенні. Можна вдатися до обрання делегатів на внутрішньорегіональних зборах.

У період між ЗАУ функції адвокатського самоврядування виконує РАУ, яка є підконтрольна та підзвітна ЗАУ.

Відповідно до п. 2 ч. 2 ст. 45 Закону НААУ через ОАС «захищає професійні права адвокатів та забезпечує гарантії адвокатської діяльності». Деяке інше формулювання міститься у п. 7 ч. 4 ст. 48 Закону, яка стосується завдань і повноважень ради адвокатів регіону: «сприяє забезпеченню гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів». Між цими формулюваннями є досить істотна різниця. Якщо порушення прав адвокатів має місце в системі адвокатури, то відповідний самоврядний орган дійсно може забезпечити усунення порушень і захист порушених прав. В інших випадках він може лише сприяти захистові прав шляхом звернення до компетентних органів. Тому, на нашу думку, в обох цих статтях відповідну норму слід викласти так: «Забезпечує професійні та соціальні права адвокатів або сприяє їх забезпеченню компетентними державними органами». Аналогічну норму потрібно закріпити у ст. 55 «Рада адвокатів України», де її чомусь немає, хоча РАУ, безумовно, не може стояти і не стоїть осторонь цих питань.

Останнім часом РАУ ухвалила низку важливих корпоративних правових актів, присвячених різним аспектам організації та діяльності адвокатури. Загалом, акти РАУ можна поділити на нормативно-правові та індивідуальні.

Нормативно-правові акти за змістом і спрямованістю поділяються на такі:

- а) регламентні акти щодо порядку діяльності колегіальних самоврядних органів;
- б) положення про окремі колегіальні органи;
- в) акти, які визначають порядок використання коштів, які є в розпорядженні органів адвокатського самоврядування;
- г) акти нормативно-методичного характеру, в яких деталізується порядок здійснення окремих повноважень самоврядних органів (про порядок допуску і порядку складання кваліфікаційного іспиту, оформлення матеріалів про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 212¹ КУпАП).

Акти індивідуального характеру видаються для вирішення конкретних організаційно-управлінських ситуацій. Так, слід згадати, як перевіркою на місці було встановлено, що через неорганізованість і чвари серед адвокатів у Хмельницькій області не вдалося сформуваати раду

адвокатів і КДКА, ревізійну комісію, затвердити штатний розпис і кошторис. У зв'язку із цим РАУ рішенням № 28 від 27 вересня 2013 р. призначила повторну конференцію адвокатів Хмельницької області.

Окремі акти нормативного характеру видаються або затверджуються безпосередньо з'їздом адвокатів України. Його виключна компетенція із цих питань визначена у п.п. 2–4 ст. 54 Закону.

У перспективі при внесенні змін і доповнень до Закону є доцільним виділити у ньому окремий розділ «Акти адвокатського самоврядування».

Чинним Законом до числа ОАС віднесені КДКА (ст. 50) і ВКДКА (ст. 52). Особливістю КДКА, як ОАС, є те, що вони займаються обмеженим колом питань, пов'язаних із кваліфікаційною атестацією і дисциплінарною відповідальністю адвокатів [7, с. 48].

Варто зазначити, що КДКА існували свого часу також відповідно до ст. 13 Закону про адвокатуру 1992 року, проте вони не могли вважатися самоврядними органами через дві важливі обставини. По-перше, їх формування було покладено на Кабінет Міністрів АРК та обласні, Київську і Севастопольську міські ради. По-друге, до їх складу входили представники органів, які не відносились до адвокатури. Підтримуючи Т. Варфоломееву [17, с. 7], вважаємо, що склад комісій, закріплений у новому Законі, є правильним, оскільки присутність у них державних службовців є неприродною і суперечить принципів незалежності адвокатури, на що неодноразово звертали увагу міжнародні експерти.

Що стосується ВКДКА як органу адвокатського самоврядування, то її статус теж зазнав численних змін. Найголовнішою є те, що до її складу можуть входити винятково адвокати, на відміну від норм Закону про адвокатуру 1992 року, де передбачалася участь представників від Верховного Суду України та Міністерства юстиції України.

Новелою чинного Закону про адвокатуру та адвокатську діяльність є створення для здійснення контролю за фінансово-господарською діяльністю ревізійної комісії адвокатів регіону та Вищої ревізійної комісії адвокатури. Рішення законодавця щодо створення фінансово-контролюючих органів слід підтримати, адже у розпорядженні самоврядних органів перебувають значні матеріальні цінності та грошові кошти, зокрема акумулюються членські внески, що надходять від адвокатів, плата за складання кваліфікаційного іспиту тощо. А тому правильність їх витрачання необхідно контролювати.

Сутність професійного самоврядування полягає в тому, що адвокати у вирішенні внутрішніх питань своєї діяльності не мають над собою ніякої сторонньої влади й підкоряються тільки єдиній волі свого професійного стану та правилам адвокатської професії. Це стає можливим тільки після створення адвокатури як відокремленої та самоврядної правозахисної організації [18]. Корпорація адвокатів упродовж всієї історії свого становлення та розвитку намагалася самостійно вирішувати питання, що стосувалися її професійної діяльності та боротися із обмеженнями їх прав з боку влади. Але на жаль, це не завжди їм вдавалося. Безперечно, саме створення ОАС сприяє збагаченню традицій корпоративної честі, високої культури, незалежності, сміливості, мужності стану адвокатури.

Список використаних джерел

1. *Лохвицкий, А. В.* Французская адвокатура [Текст] / А. В. Лохвицкий // Профессия адвоката : сб. работ о франц. адвокатуре / А. В. Поляков, А. В. Лохвицкий. — М. : Статут, 2006. — С. 12–16.
2. *Винавер, М.* Очерки об адвокатуре [Текст] / М. Винавер. — СПб. : Типография М. М. Стасюлевича, 1902. — 218 с.
3. Российское законодательство X–XX веков [Текст] / под ред. О. И. Чистякова. — М. : Юрид. лит., 1991. — Т. 8. Судебная реформа. — 496 с.
4. *Бойков, А. Д.* Взаимоотношения адвокатуры и органов государственной власти [Текст] / А. Д. Бойков // Мораль и догма юриста: Профессиональная юридическая этика : сб. науч. статей. — М. : Эксмо, 2008. — С. 273–291.
5. Порядок ведення Єдиного реєстру адвокатів України : затв. рішенням Ради адвокатів України від 17.12.2012 р. № 26 [Електронний ресурс] / Рада адвокатів Київської області. — URL : <http://radako.com.ua/sites/default/files/docs/ierau.pdf>.
6. *Геворгиз, А. А.* Общие собрания и Советы присяжных поверенных по Судебным Уставам 1864 г. [Текст] / А. А. Геворгиз // Адвокатская палата. — 2009. — № 3. — С. 41–47.
7. *Долежан, В. В.* Перспективи розвитку самоврядування в адвокатурі України [Текст] / В. В. Долежан, Ю. Є. Полянський // Вісник прокуратури. — 2007. — № 6. — С. 45–51.
8. *Гончаренко, С. В.* Професійні права адвоката й адвокатське самоврядування [Текст] / С. В. Гончаренко // Адвокат. — 2007. — № 10. — С. 8–15.
9. *Лазебний, Л.* Такої демократії вітчизняна адвокатура ще не знала [Текст] / Л. Лазебний // Адвокат. — 2012. — № 2. — С. 3–5.
10. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05.07.2012 р. № 5076–VI [Текст] // Відомості Верховної Ради України. — 2013. — № 27. — Ст. 282.
11. Порядок дій з питань забезпечення гарантій адвокатської діяльності, захисту професійних і соціальних прав адвокатів : затв. рішенням Ради адвокатів України від 27.07.2013 р. № 183 [Електронний ресурс] / Рада адвокатів Хмельницької області. — URL : <http://kmrada-unba.org/wp-content/uploads/2015/10/2013.07.27-poryadok-dij-z-zabespechennya-garantij-183.pdf>.
12. *Арсеньев, К. К.* Заметки о русской адвокатуре. Обзор деятельности Санкт-Петербургских советов присяжных поверенных за 1866–1874 гг. [Текст] / К. К. Арсенев. — СПб. : Типография В. Демакова, 1875. — 285 с.
13. *Черкасова, Н. В.* Формирование и развитие адвокатуры в России, 60–80 годы XIX века [Текст] / Н. В. Черкасова. — М. : Наука, 1987. — 143 с.
14. *Скрипилев, Е. А.* Развитие русского права во второй половине XIX — начале XX века [Текст] / Е. А. Скрипилев. — М. : Наука, 1997. — 364 с.
15. *Фойницкий, И. Я.* Курс уголовного судопроизводства [Текст] / И. Я. Фойницкий. — [4-е изд.]. — СПб. : Типогр. т-ва «Общественная Польза», 1912. — 579 с.
16. *Троицкий, Н. А.* Корифеи российской адвокатуры [Текст] / Н. А. Троицкий. — М. : Центрополиграф, 2006. — 415 с.
17. *Варфоломеева, Т. В.* Закон «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» — фундамент об'єднання професії [Текст] / Т. В. Варфоломеева // Адвокат. — 2012. — № 8. — С. 5–7.

18. Панійко, Ю. Теоретичні основи самоврядування [Текст] / Ю. Панійко. — Львів : Літопис, 2002. — 236 с.

*Рекомендовано до друку кафедрою кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права
(протокол № 10 від 15 лютого 2016 року)*

Надійшла до редакції 01.03.2016

Меланчук А. В. Правовой статус органов адвокатского самоуправления в Российской империи за Судебной реформой 1864 года и современной Украине

Содержит комплексное исследование, многоаспектное сравнения и анализ правового статуса органов адвокатского самоуправления в Российской империи за Судебной реформой 1864 года и современной Украине. Вопрос о необходимости создания особых органов, которые обеспечивали бы надежность и мощь внутренней организации, а также гарантировали бы добродетель членов адвокатской корпорации, появился еще во время проведения реформ в 1864 году. Украинской адвокатуры понятие «самоуправления» знакомо с момента возникновения этого института, хотя оно во все времена не было абсолютным. И только действующий Закон Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности» впервые за всю историю существования адвокатской корпорации дает определение понятия «адвокатское самоуправление». Проанализирован порядок деятельности советов и общих собраний присяжных поверенных за Судебными уставами и органов адвокатского самоуправления в соответствии с положениями Закона Украины «Об адвокатуре и адвокатской деятельности», обнаружено сходства и различия в правовом регулировании их образования и деятельности. Проведенное исследование и сравнение необходимо, поскольку оно имеет не только историко-теоретический, но и практический характер.

Ключевые слова: адвокат, присяжный поверенный, совет присяжных поверенных, орган адвокатского самоуправления, Судебные уставы.

Melanchuk, A. V. The Legal Status of the Bodies of Advocate Self Government in the Russian Empire for Judicial Reform in 1864 and Ukraine Today

It contains comprehensive research, comparisons and analysis of legal status of the Advocate Self Government in the Russian Empire under judicial reform in 1864 and Ukraine today. The issue of the need to create special bodies that would ensure the reliability and power of internal organization and guarantee the integrity of members of law corporations arose during the implementation of reforms in 1864. The Ukrainian Bar is familiar with the concept "self government" from the time of this institution although it is at all times was not absolute. Only the current Law of Ukraine «On Advocacy and legal practice» for the first time in the history of the corporation gives legal definition of «advocate's authority». Moreover, the author analyzes the procedure of the Attorneys at Law Council and the General Meeting of Barristers for legal statutes and the Advocate Self Government in accordance with the provisions of the Law of Ukraine «On Advocacy and legal practice», discovered similarities and differences in the legal regulation of their formation and activities. The research and comparison are necessary because they have not only historical and theoretical points, but also practical.

Keywords: an advocate, attorneys at law, the Attorneys at Law Council, the body Advocate Self Government, Judicial Laws.